

BIZKAIKO EUSKEREAA ZUZENTZEN

BIZIA/BIZITZA

Zein izkuntza ete da aberatsagoa, euskerea ala gaztelerea?

Itaun oneri ezin leikio emon erantzunik. Gauza edo arlo batzutan euskerea da aberatsagoa, esaterako euske-rearen atzizkiak askoz geiago dira gaztelerearen izen-aurre edo preposiziziñoak baiño. Esaterako, erderazko "de"ren orde atzizki asko dagoz.

Sendi arloan euskereak izen geiago daukaz gaztele-reak baiño...

Gaur aztertu daigun erderazko "vida" itza.

Itz bakar onek gaztelera adierazpen bi daukaz: "perdió la vida después de una vida larga". Txarto euskeratuta legoke: "Bizitza luze baten ondoren galdu eban bizitza". Eta ondo: "Bizitza luze baten ondoren galdu eban bizia".

Eta "vida" bi orreik erabilteko ona emen araua: "Bizi-tza" urteetan igaroten dan bizi-aldia da eta "bizia", barru-ko indar berezi N.A.

UREZ BETERIK

"Bete edo beterik" itzak mugatzaille bako betegarria eskatzen dau.

Ez dago ondo "ontzi ori uraz bete egizue". Eta erdera-kada bat izango litzake "Ontzi ori uragaz bete egizue". Ondo legoke, oster, "ontzi ori urez bete egizue".

Uts au naikoa sarritan egiten da eta kontuan artu-bea-rreko gauzea da zuzen itz egin gura ba dogu.

"IZAN"EN EGOZKIZUNA

Mugatzaillea erabillikera euskereak ta gaztelereak ez dauke jokabide bardiña. Noiz erabilli jakiteko gramatika-ko arauak baiño ziurragoa da erriak zelan erabilten dauan begiratzea. Zori txarrez eskualde guztietan ez da bardin erabilten, baiña bide bat bada.

Liturjian erri-izkuntzak sartu ziranean, baten batek arrentza euskeratu eban, baiña mugatzaillea erderan lez erabillita. Gure belarrientzat mingarria zan. Mugatzaillea ipiñi egin bear izan jakon eta gaur onelan erabilten da: Ez "Autorleen erregin". Bai "Autorleen erregiña".

"Izan" aditzaren egokizuna danean be gaztelereak ez daroa mugatzailerik baiña euskereak bai. Ez: "Kepa on da" erderaz "Pedro es bueno" izan arren. Bai: "Kepa ona da" eta erderaz "Pedro es el bueno" izango litzake.

Ez dauke joskera bardiña izkuntza biak. Ikusten da.

NEBA-ARREBAKIANAI-ARREBAK

Beste leku baten esan dogu sendi-giroko izenak geia-go dirala euskeraz gaztelera baiño. Eta an aítak/gurasoak itz bikotea aztertu gendun. Orain sendiko beste itz bikote bat aztertuko dogu: "Anai-arrebak/neba-arrebak".

Itzaldi bat asten danean esaten diran berbak dira. Orre-gaitik zuzen dagozan ala ez jakiteko, itz egiten dauana nor dan artu bear da kontuan: Gizonezko batek itz egiten dauanean, "anai-arrebok" esango dau, baiña andrazko bat danean? "Neba-aiztok" izan bear leuke, baiña au ez da iñoz entzuten, bear ba'da orain-arte andrazkoak gitxitan berba egin dabelako erri-aurrean. Baiña beste batzutan norberaganako begirada barik egiten da berba, eta orduan "neba-arrebak" esan bear da, esaterako "guztioak gara gizakiak eta geure artean neba-arrebak". Itzaldietan "Jaun Andreok" be erabilten da.

Gaztelera beti esaten da "hermanos". Nondik dator ba, euskearen ugaritasun au? Gure sendi-izenak geiago diralako. Erderazko "hermano" esateko itz bi daukaguz: "nebea" neskearen aldetik eta "anaia" mutillaren aldetik. Eta askorengoa erabilten dogunean erderazko "herma-nos" izan leiteke "nebak" neskeak ba'diño, "anaiak" mutillak ba'diño edo bietarikoak ba'dagoz taldean, muti-llak "anai-arrebak" esango dau eta neskeak "aizta-nebak" (esan dogu au ez dala entzuten).

Dana erreztuteko bide bat dago: Erderazko "herma-nos" erabilten dan lekuan euskeraz "senideok" erabilli.

GIZONAKIGIZAKIAK

Idazleak beti izaten dauz zalantzak bere idazkerea zuzena ete dan ala ez. Eta euskeraz zalantza oneik sarri-gotan etorten dira. Auxe da gaur aztertuko doguna: Erde-raz au esan lei: "Los hombres llevan viviendo sobre la tie-rra dos millones de años". Erderazko "los hombres" ori ez da zuzena. Guk itaun au egin geinke: ¿Y las mujeres?. Baiña oraintsura arte erderaz "los hombres" esanda or sartzen ziran emakumeak. Orain asi dira zalantzak euki-ten eurak be.

Euskeraz esaten ba'dot: "Gizonak lur-gaiñean milloi bi urte daroaz" "gizonak" itz ori ez dala egokia datort burura. "Andra-gizonak" izan bear leuke. Ala "gizak"? Gizak manku geratzen da. Ala "gizakiak"? Itz onek be nekez artzen dauz andrak, naizta gizonak baiño obea izan. Ala "gizon-emakumeak"? Au ez. Au luzeegia da eta gai-ñera "emakumeak" itza be ez da egokia: Gizonak be "emakumeak", emearen umeak dira.

Aukera bat artu bear da eta nik gizonezkoak eta andrazkoak batera artzeko "gizakia" aukeratuko neuke eta onelan geratuko litzake esaldi osoa: "Gizakiak lur-gaiñean dirala, milloi bi urte dira".

IL/ERAIL

Euskereak atzizki edo sufijo asko dauko, orretan oso aberatza da, erdere a baiño aberatsagoa, baiña aurrizki edo prefijoz, erdere a da aberatsagoa. Euskereak oso gitxi ditu, bi edo iru. Baiña euskereak tartizkiak edo infijoak be badaukoz eta onein artean adizkia da bat: -ra-. Tartizki au aditzaren barruan sartzen da eta esangura barria damotso. Esaterako: Egin/eragin, joan/eroan, ekarri/erakarri, ibilli/erabilli, ikusi/erakutsi, ikasi/irakatsi... Oneitariko bat

dakargu oraingo onetan, gitxi erabilten dan arren asko erabilli bearrekoa: Il/erail.

"il" aditza igarokorra naiz igarokaitza izan leiteke: "Gizona il da", "katua il dot". Baiña erderazko "matar" esateko ez daukagu euskeraz itz egokirik, au be il esaten da: "Oillo bi ii dodaz" edo "Bikotxak torre-etxeetan 6.000 il dabez" naiz "6.000 il dauz Bin Laden'ek".

Au da nik gaur egingo neuken esondapena: "il" beti erabilli "morir" naiz "matar" esateko, baiña beste notin bat ilten danean beti esan "erail": "Ipar-Ameriketan giza-kiak tximist-indarrezko aurkian erailten dabez" edo "gudan arerioak erailten dira" edo "Kepak beronen anaia erail dau". "Erail" itz au egokiena litzake "asesinar" edo "ajusticiar" esateko.

Olaza' tar Martínék

OTO ETA POTOTO

- Goi-maillako euskaldunak, goi-maillako liburu eta Istorio-mistorioak topatuko dabez. Orretarako badozak Euskalerra'n gizon prestuak; neuk, ordea, erri xeeari begitzen dautsot gaur.

—Erri xeeak ez dau Euskera'rik salbatuko.

—Ez dakit emendik aurrera zer gertatuko dan: orain arte erri orrek eutsi deutso bizirik Euskera'ri. Latiñak badauz goi—maillako libururik asko; baña erriari latiña aaztu zitzaion egun aretan il zan latiña... Arrezkero ilda dago.

—Ori ez dok berdin.

—Erromatarrek Euskalerra'ra eldu ziranean latiñez berba egiten eben eta euskaldunek euskeraz. Onek ez eben goi—kulturarik; aiek. bai. Kultura gabeek eutsi diote beuren izkerari eta kulturadunek, ez.

—Bañan, or ez dago arrazoi—biderik.

—Zergaitik gertatu dan ez dakigu; baña, gertatu zan... eta ba'dan ez ba'dan be... Gañera ez al degu ao betez esaten Euskalerra kulturatu egin bear dala?

—Bai.

—Ba, alfabetatze orretan lagundu nai deusot erriari: euskeraz irakurtzen laguntzeko bide ordeka, errexka, eta barregarria eskeiñita. Bide xeea eta umilla erria berbara bezelakoa. Lengo batean Deba'ko ikastolan gertatua esango deutzut.

—Zer?

—Irakurtzen ote zekien jakin nairik, erderazko periodiko bat eskeñi eutson Idoia'ri Urlia jaunak. Begiratu bat emon periodikoari eta begiak jasota, onela dio Idoia'k: "Nik irakurtzen badakit; baña, leetzen, ez dakit".

Orra gaurko egunean (1968) euskaldunekin pasatzen dana: leetzen badakite; baña, irakurtzen ez. Istorio—mistorio auekin euskaldun bateri irakurtzen erakutsiko ba'nio, pozik negoke, eta neke apurrok ontzat pozik emango neuzke.

Orra dana esan.

EUSKERAREN ZAILTASUNA.

Istorio—mistorio auek asterako esan dezagun Euskera ikastea ez dala lan erreza; baña, gauza asko daude mundu onetan errezak ez diranak eta gaitzak eta zaillak izan arren, lan egin ezker, lortzen diranak.

Euskera be lortuko dogu saiatu ezker. Deba'ko Balt-xola zaarrak esaten ebana: "El que saiatu coje pez; el que no saiatu, batere ez".

Baña, saiatu oneri buruz, ara Oto kontu—kontari:

Bein batean, bi anai eta arreba bat bizi ziran guraso barik. Iru gauza arrigarrien jabe egin nai zuten:

Izketan zekien txoria